

Japán szemszögből

A Gésák a Duna-parton című kiállításról

Várkert Bazár, 2016. XII. 15. – 2017. III. 12.

SATO NORIKO

A 17. század derekán Apáczai Csere János Magyar Encyclopaediájában az ázsiai nagy szigetek egyikeként először említi „Japan”-t a magyar irodalomban. 350 év elteltével, a globalizációnak köszönhetően, ma már nem misztikum Japán és a japán kultúra. 100–150 évvel ezelőtt viszont még egzotikus ország volt. Az 1868-as Meiji-restaurációt követően Japán megnyitotta kapuit, és nemsokára a japán tárgyak elárasztották Európát és Magyarországot is. Eljutott a japán divat nyugatra. A távol-keleti tárgyakat és divatot kedvelő európai művészeknél ez hamar a japán kultúra szellemét átvevő japonizmussá fejlődött.

KITAGAWA UTAMARO:

Fiatal gésa a Nichōmachiból, Japán, Edo-kor, 1801-1804 k. (későbbi lenyomat), színes fametszet, 38,6x25,6 cm, Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum



A 21. század beköszöntével a japán kultúra újra felkeltette a világ figyelmét. Ma már a világhírűvé vált autók és audiovizuális eszközök mellett egyre nagyobb népszerűségnek örvend a japán populáris kultúra. A fiatalok körében Magyarországon is jól ismert az anime, a manga, a karaoke és a szusi. Ezt a helyzetet megragadva a hosszú gazdasági recesszióban szenvedő ország kormánya nemrégben elindította az új kulturális diplomáciai politikát, az ún. „cool-Japan”-stratégiát, amivel a japán „soft”, azaz a szellemi termékek, illetve a populáris kultúra népszerűsítését szorgalmazza.

A cool-Japan szerintem nem más, mint egy újabb japonizmus elindítása. A 19. és 20. század fordulójának japán divatja az akkori populáris kultúra termékeiből állt. Például az ukiyo-e fametszetek az akkori híres városok szépségeit, a kabuki színház színészeit, a Fudzsi változatos arcát, a gyönyörű edői nevezetességeket vagy a vidéki, városi tájak pillanatképeit ábrázolták, és sokszorosíthatóságuknak köszönhetően igen népszerűek voltak mind a nemesek, mind a köznép körében, akik otthonukban is szívesen gyönyörködtek ezekben a képekben. A hétköznapi porcelán- és kerámiatermékek, az iparművészeti tárgyak az átlagembernek is elérhetőek voltak. Éppen ezért az európai japonizmusról szóló kiállítás nekünk, japánoknak is időszerű esemény.

A Várkert Bazárban látogatható kiállítás a japán kultúra magyar művészetre gyakorolt hatását széleskörű előkészítés alapján mutatja be. Erre az alkalomra már hónapokkal a nyitás előtt izgatottan vártam, több okból is. Legfőképpen azért, mert elég régóta foglalkozom a japán kultúra magyarországi fogadtatásával, és még nem láttam a magyar japonizmust bemutató, átfogó kiállítást Magyarországon.

Amikor meghallottam a kiállítás címét – *Gésák a Duna-parton* –, még jobban elkezdtem érdeklődni. Azon törtem a fejem, mit kerestek a gésák a Duna-parton a magyar képző- és iparművészet története során? A gésák szimbolizálnak a magyar japonizmust? Japánról az egész világon elterjedt imázs – a Fudzsi-jama, a gésa, a harakiri – tipikus sztereotípiák, az átlag japán számára rendkívül közönséges. A gésa fogalmát ebben a kontextusban nem szívesen halljuk mi, japánok. Legalábbis a japán nők számára a gésa sosem volt szépségideál. Csodálkoztam, hogy a 21. században még a „gésa” szó külföldön közönséget csalogató hívószó lehet egy japán tárgyú kiállításon. Japán nőként szerettem volna kideríteni, hogy miért kapott helyet a szó a kiállítás címében.



kuriózum. Itt végre találkozhatunk gésával. Egyébként a „gésa” és a „mikadó” szó a magyar nyelvben való meghonosodása e két előadás népszerűségének volt köszönhető.

Aztán sorban láthatunk magyar gésákat a japán szépségeket ábrázoló ukiyo-e fametszetek mellett. A magyar gésák, Székely művével ellentétben, a japán nőkhöz hasonló, jellegzetesen oldalra néző, finom, karcsú hölgyek. Látható, hogy a magyar posztimpressionisták és szecessziós festők az ukiyo-e ábrázolás látásmódját, festési módszerét, kompozícióit és az erős kontúrozást tanulhatták el. *Boromisza Tibor Muzsikáló gésájka* és a *Gésák a Balaton partján* című képe, *Zsolnay Júlia Horgászó gésája*, *Kádár Béla Vörös szentek* című temperája, *Thorma János Mezőnje* is ezt tanúsítják.

A kiállításon különös hangsúlyt kapott a századforduló kimonódivatja, amely a japán gésa imázsát idézi fel. A második

CSONTVÁRY KOSZTKA

TIVADAR:

Gém, 1893 körül, olaj, vászon, 111x97 cm, Losonc, Nógrád Múzeum és Galéria

A „gésa” egyébként a „bonze (bonc)” és a „mikadó” után a leghamarabb meghonosodott japán szó a magyar nyelvben. Babos Kálmán 1899-ben kiadott Magyarázó szótárában e két szó szerepel. Ehhez képest a 2003-as kiadású Magyar Értelmező Szótárban már 23 japán eredetű szó található, többek között a banzáj, a bonszáj, a dzsúdzsucu, a dzsúdó, a haiku, a harakiri, a karate, a kimonó, a sógun, a samuráj. Tehát 100 év alatt a japán kultúra elég sok aspektusával ismerkedhettek meg a magyarok.

A kiállítás első részében még nem találkozunk gésákkal. Amikor a látogató az első terem közepére ér, hirtelen egy óriási félmeztelen nő képe fogadja. Hosszú, koromfekete haját igazító nőalakot ábrázol a kép – *Székely Bertalan Japán nő* című hatalmas olajfestménye lehetne hát az első gésa? Mellette óriási méretűre nagyított, félmeztelen korabeli japán nő színes fényképe. Ez lenne a második gésa? Japánban csak a 19. század második felében, a nyugati keresztény kultúra hatására tiltották be a meztelenséget. Addig ez nem volt bűn, sem szégyellnivaló. Utcán és mezőn nyáron félmeztelenül dolgoztak az emberek, elterjedt szokás volt a közös, nyilvános fürdőzés is. Tehát meztelenül bárki lehetett utcán, ahhoz nem kellett gésának lenni. Viszont az itt kiállított mindkét japán nő egészséges női erotikát sugall.

A következő pillanatban a látogató észreveszi a *Gésa* című, 1899-es operett színlapját. A mellette lévő 1886-os *Mikado*, a *Titipu városa* című operett színlapja az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött, ritkán látható

teremben a kimonóban pompázó magyar Pillangókisasszonyok fényképeit láthatjuk az akkor Európában készült kimonó stílusú ruhákkal együtt. A kimonó volt akkor a legújabb divat. A teaköntösnék vagy estélyi ruhának készült kimonók amolyan gésás erotikát sugározhattak. A gésakultusz bemutatása folytatódik a folyosón is, *Faragó Géza* plakátjain japánosan karcsú női figurával találkozhatunk.

A kiállítás azonban nemcsak a gésakultuszról, a japán divatról szól, hanem a japonizmus magyarországi térhódításának történetét, jelentős mestereire való hatását is bemutatja. Az ukiyo-e fametszeteken a japán tájak és szépségek mellett különböző virágokat, virágzó fákat, állatokat és bogarakat ábrázoltak. A sajátos ábrázolási technikák, a különböző nézőpontok, a V-effektus alkalmazása és az erős kontúrozás elbűvölhették a magyar művészeket. *Szinyei Merse Pál Almavirágja*, *Csók István Almafavirágokja* is az egyetlen



MÁRFFY ÖDÖN:

Nő macskával, 1906 körül magántulajdon Kieselbach Galéria közvetítésével HUNGART © 2017

virágot vagy fát kiemelő, jellegzetes ukiyo-e technikát használja, azt, amit Vincent Van Gogh is alkalmazott. E két festmény *Csontvári Kosztka Tivadar Mandulavirágzásával* és *Plány Ervin Virágoskertjével* együtt finom nőiséget sugall, különösen érvényes ez Szinyei Merse képén a fehér virágszirmokra.

TICHY KÁLMÁN:
Gránátalmaág, 1908,
színes linóleummetszet, papír,
273x203 mm
Magyar Képzőművészeti Egyetem
HUNGART © 2017

Csók István *Nők pávával* című festménye viszont *Araki Kampo* japán festő művéből meríthetett ihletet. Araki festményét a magyar állam megvásárolta a párizsi világkiállításon, és most egymás mellett kiállítva jól lehet érzékelni a hatását. *Csontvári Kosztka Tivadar Gém* című alkotására is japán fametszetek hathattak.

ARAKI KAMPO:
Páva, Japán, Meiji-korszak,
1900 körül, festett selyem, papír,
179x85 cm ill. 205x109 cm,
Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti
Múzeum



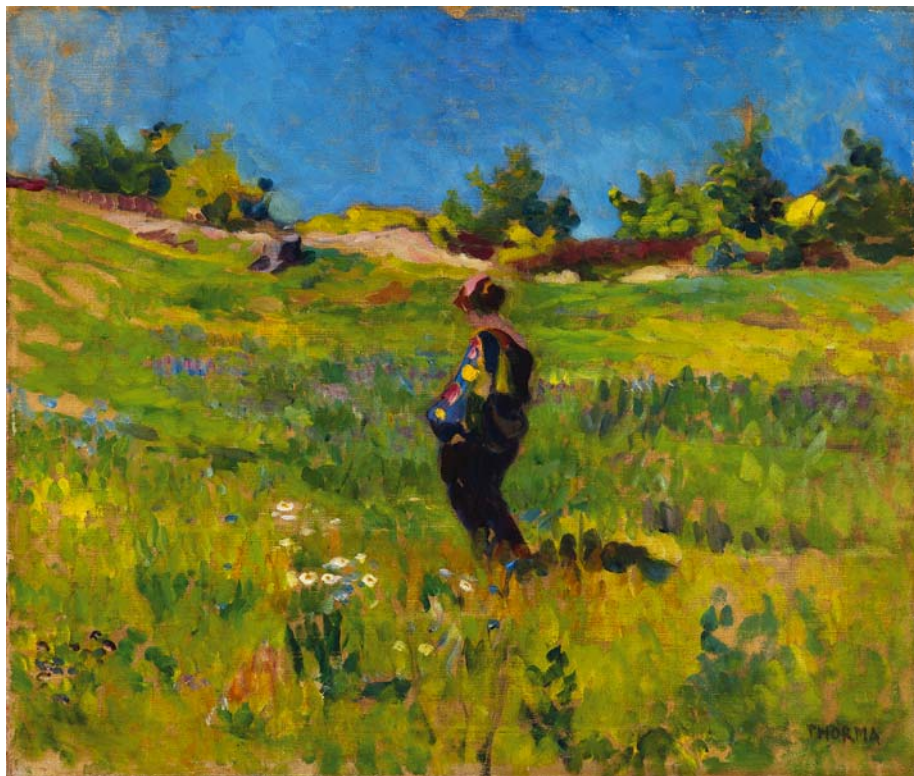
A kiállítás rendezői igyekeztek nemcsak japán hatású magyar alkotásokat kiállítani, hanem lehetőség szerint melléjük helyezték a forrást is. *Jávor Pál Virágcsendélete* mellett látható a festmény hátterében szereplő *Keisai Eisen* kurtizánt ábrázoló fametszete. Az ilyen típusú metszetek ma már Japánban is igen értékesnek számítanak. Egyszerűen lenyűgöző a 100 évvel ezelőtti magyarországi kiállításon megjelent iparművészeti tárgyakat, finoman munkált lakkdobozokat, teatartókat az akkor készült fényképek előtt látni.

A japán hatások első példáihoz számítható holicsi, korai herendi és Zsolnay-kerámiák, porcelánok készítői szinte pontos másolatot készítettek a kínai vagy japán aritamotívumokról. Ezért a kiállított magyar és japán porcelánokat alig lehet megkülönböztetni, a laikus szem alig tudja megállapítani, melyik honnan való. A szecessziós korszakban viszont már a magyar porcelánfestészet képviselői, mint például a pécsi *Zsolnay Júlia* és a herendi *Farkasházy Jenő* a saját ízlésüknek megfelelő, egyedi műveket készítettek japános motívumokkal. A színpompás vázák, tálak és tányérok mellett visszafogott színekkel, finom kézimunkával készített állat- és virágmintás tárgyak is szerepelnek a kiállításon. Különösen Zsolnay Júlia művei lenyűgözőek, jeles példái az interkulturális hatásoknak.

A kiállítás további különlegessége, hogy igen sok festmény és tárgy szerepel, amit a mai közönség ritkán láthat. *Tornai Gyula* japán tematikájú képei is ilyenek. Ritka példái a közvetlen tapasztalatoknak, amikor a 20. század elején egy európai festő japánbeli tartózkodása során az ott látott tájat és embereket festette meg.

Számomra azonban a legnagyobb meglepetést az okozta, amikor láthattam az egyik vitrinben Székely Bertalan barna bőrnóteszeit, benne a mester által átmásolt Katsushika *Hokusai Mangájának* rajzait és mellette a *Hokusai Manga* eredeti könyvét. A magyar romantikus historizmus nagy alakját is vonzották Hokusai illusztrációi!





a művészet interkulturális jellegét, azt, hogy az egyik kultúra gazdagíthatja a másikat, sőt akár elindíthat egy új forradalmi irányzatot. A japán kultúra is ennek a folyamatnak az egyik jeles példája.

Magyarországra a 19. század második felében, a Meiji-restauráció után érkezett a japán hatás. A magyar tudósok, gyűjtők és kereskedők jóvoltából hazahozott, illetve az Európában vásárolt japán tárgyak erőteljes hatást gyakoroltak a magyar művészekre. Talán nem véletlen, hogy 1905-ben vagy 1906-ban

THORMA JÁNOS:
Mezőn, 1927,
olaj, vászon, 74x87 cm
Somlói-gyűjtemény

A kurátorok remek megoldásokat találtak mind a termek, mind a folyosók és a lépcsőházak kihasználására. A kiállítóterem két szinten helyezkednek el, és a bejáratnál a lépcsőház több emeletén átlógó, hosszú molinó látható, rajta japán motívumokkal. Ez összekapcsolja az egyébként két szintre szakadt kiállítást. Kitűnő megoldásnak tartom, hogy az egyik emeleti folyosó oldalán a magyarországi japonizmus történetét színes fényképekkel ellátott kronológián lehet végigkísérni. A másik emeleti folyosón viszont Faragó Géza hosszúkás színházi plakátjai függenek, amelyek a japán kakedzsikuk, azaz tekercsképek nyomán készülhettek. A folyosói kőablakokra ragasztott japán cubák, azaz hagyományos kardmarkolatvédők nagyított fényképei pedig olyan különleges motívumok bemutatására szolgálnak, amelyekből a magyar művészek szintén ihletet kaptak. Ennek közvetlen nyomai a magyar szecessziós grafika néhány mesterét bemutató vitrinben láthatók is – amúgy a kiállítás egyik legizgalmasabb része az 1910 körüli évek japonizáló grafikaiból történt válogatás.

A kiállított tárgyak kétharmada magyar alkotás, és a többi főleg japán mű, de kínai és koreai tárgyak is akadnak. A tárgyak zsánere és fajtája széles skálán mozog. Ennek oka, hogy e kiállítás koncepciója, hogy felmutassa

Magyarországon először jelent meg japán nyelvkönyv *Japán nyelv* címmel a Rozsnyai-féle sorozatban. Valószínűleg a Japánba utazó magyarok számára készülhetett.

Vajon a mostani japán populáris kultúra szintén hozzájárul majd az idegen kultúrák gazdagításához, megújításához? Számomra ez nagy, eldöntetlen kérdés.

CSÓK ISTVÁN:
Nők pávával, 1917
Szépművészeti Múzeum –
Magyar Nemzeti Galéria
HUNGART © 2017

